

Kari Engqvist

Valo ja varjo

WS
OY

Kari Enqvist

Valo ja varjo

Werner Söderström Osakeyhtiö
Helsinki

© KARI ENQVIST ja WSOY 2000, 2014
ISBN 978-951-0-40265-8
PAINETTU EU:SSA

Tämä kirja koostuu 13 kirjoitelmasta. Kaikki ovat aiemmin julkaisemattomia, joskin eri yhteyksissä olen esitellyt joitakin nyt esillä olevista teemoista. Niitä yhdistää pyrkimys kurottautua kovien tosiseikkojen taakse maailmaan, jonka Wittgenstein (ollessaan vielä nuori ja ehdoton) sanoi ilmenevän pikemmin kuin olevan kuvailun kohteena. Olemassaolon ja tietämisen ohella me kaikki tähyämme merkitysten avaruuteen, ja on lukijan tehtävä arvioida, mikä vähäinen osa tuosta syvyydestä tässä kirjassa ilmenee.

Jälleen kerran olen kiitollinen vaimolleni Maija Enqvistille, joka on lukenut käsikirjoituksen ja tehnyt siitä arvokkaita huomautuksia. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta on tukenut kirjoitustyötä apurahalla, josta haluan myös esittää kiitokset.

Nämä kaksi asiaa ovat lähtöisin samasta, mutta niillä on eri nimi.
Sitä, että niillä on sama lähtökohta, voidaan kutsua mysteeriksi,
mysterien mysteeriksi,
portiksi salattuihin totuuksiin.

Dao de jing

S i s ä l l y s

Lukeminen	11
Intohimo	19
Taiteellisia visioita	27
Hollantilaisten rikkauksista	37
Kööpenhaminan tulkinta	46
Mineral Point Road	55
Tajunnantiloja	62
Thug puhuu	70
Vuosisadat	78
Tiedon puu	89
Jumalien luomistyöt	100
Pyhä ja pyhitetty	112
Elämän tarkoitus	125
Kirjallisuutta	136

L u k e m i n e n

Syyt, joiden vuoksi päädytään tiedemiehiksi ja -naisiksi, ovat yhtä monimuotoiset kuin elämä itse. Mutta usein tuntuu, että siemen on kylvetty jo varhaisella iällä. Tieteentekijät saattavat kertoa lapsena koetusta innoituksesta tai elähdyttävästä hetkestä. Paleontologi Stephen Jay Gould on kuvaillut, miten suuresti hänen uravalintaansa vaikutti Tyrannosaurusluuranko, joka hänelle viiden vuoden vanhana näytettiin museossa. Kuulu fyysikko Freeman Dyson puolestaan on kertonut kirjojen merkityksestä itselleen, kuten Edith Nesbithin lastenkirjasta *The Magic City* sekä matematiikan harjoituskirjasta, jota hän kahlasi läpi neljätoista tuntia päivässä, huolestuneiden vanhempien rukoillessa häntä pitämään väliillä taukoja. Einstein on puhunut ihmetyksen tunteesta, jonka hän ensi kertaa koki neljän, viiden vanhana kun hänelle näytettiin kompassi, ja toisen kerran kahdentoista ikäisenä, kun hänen käsiinsä osui euklidisen geometrian oppikirja.

Onkin harvinaista, jos tieteentekijän menneisyydestä ei löydy rakkautta kirjoihin, sillä kirja on portti. Se kuiskii suuremmasta todellisuudesta, multiversumeista arkipäivän takana. Kirja on tehty poltettavaksi: ajatusten uunissa se palaa ja valaisee. Joskus se viitoittaa tien korkeuksiin, jonne ei omin voimin kykenisi kapuamaan.

Olen aina pitänyt kirjoista ja kirjastoista. Kirjastoon astuu kuin temppeeliin. Sen valkeiden seinien hiljaisuudessa asuu mysteeri, jonka vartijaksi asetettu kirjastonhoitaja suorittaa sakraalista tehtävää. En pidä itselainauksesta. Kirjaston aitoon henkeen kuuluisi aina kierrättää lainat kirjastonhoitajan kautta, joka hyväksynnällään ikään kuin pyhittäisi valintamme. Vaeltelen hyllyjen välissä, koskettelen kirjojen selkämkyksiä ja tunnen olevani samanaikaisesti kotona ja eksyksissä. Katselen kirjoja, mutta kynnyksen avaamiseen on korkea. Joskus mietin, olemmeko viimeisiä sukupolvia, jotka kirjoja todella käyttävät. Nykyisin emme tee mitään turhaan, huviksemme. Jokainen teko on meille investointi, jokainen sekunti markoissa mitattavissa. Elämästä itsestään on tullut pörssi-osaake, jonka tuotto-odotuksia seurataan silmä kovana. On kuin suuriin visioihin, joiden saavuttamiseen vaaditaan ponnisteluja ja jotka eivät silti ole välittömästi myytävissä tai vaihdettavissa kulutushyödykkeisiin maailman markkinatorilla, ei enää haluttaisi sijoittaa.

Kuitenkin laajan synteessin hengästyttävä näköala sytyttää mielen aivan eri tavoin kuin internetistä kaapattu sirpaletieto tai kuukauden kohutuun elämänhallintaopas. Ne höyryntyvät radioaktiivisten aineiden tapaan tietoisuudesta eksponentiaalisen nopeasti. Suurta visiota ei kykene välittämään videovirta tai CD-romppu; vain kirja voi sen tehdä. Kirjassa nimittäin on kirjoittaja, joka tekstinsä lävitse kutsuu meitä tulemaan kaltaisikseen. Emme ole robotteja, imupapereita, joille riittää tiedon siirto näytöltä aivokoppaan. Haluamme tavoittaa kaikki nyanssit ja jakaa myös tiedon tuottajan tunteet niin, että tiedosta tulee osa minuutta eikä vain ulkoopittua hokemaa. Taulusta haluamme tietää miten Picaso sen näki, emme miten tietyn mainostoimiston sliipattu tiimi, jonka harteille taiteesta kertovan CD-rompun näprääminen on sysätty. Sama

vika vaivaa kokoomateoksia: niistä puuttuu oma ääni. Mutta on kirjoja, joissa tuo ääni kaikuu pasuunan tavoin.

Ajattelen tässä esimerkiksi Bertrand Russellin *Länsimaisen filosofian historiaa* tai John Desmond Bernalin massiivista teosta *Science in History*. Sen pehmeäkantinen versio sisältää neljä osaa ja 1330 sivua. Aikoinaan minun oli vaikea uskoa, että yksi ihminen kykeni hallitsemaan sellaisen näköalan. Bernal marssi suvereenilla varmuudella kahdeksan vuosituhannen halki kuin pappi, joka loitsuin nostattaa rationaalisen tieteen magian povesta. Hän oli olympolainen jumala, joka vuoren huipulta mittaili katseellaan koko ihmiselon piiriä. Hän näki kaiken, tiesi kaiken, ja tulkitsti kaiken marxilaisten silmälasien lävitse. En nähnyt tässä mitään pahaa, sillä elettiin tiedostavaa 1970-lukua, kadotettua vuosikymmentä, josta hyvää sanottavaa ei hevin löydy. Asuin muuten pienessä kaksiossa, jonka lattiat edellinen asukas oli maalannut punaisiksi, ja äkillisessä taiteellisuuden puuskassa vetäissyt vielä huoneita yhdistämään leveän valkoisen raidan, joka lepäsi kynnyksen päällä kuin huuto-merkki.

Bernal tuntui liitelevän niin korkealla etten ollut edes kateellinen. Saatoin miltei kuulla tiedon väkevän tuulen puhaltavan hänen jokaisen solunsa lävitse. Kuinka vähän itse tiesinkään! Olin siitä oikein mielissäni. Silloin tällöin yllätin kuitenkin itseni uneksimasta kuinka minäkin voisin joskus seistä hänen seurassaan. Pilvien yllä kiitävän linnun lailla halusin ymmärryksen jääpasaatin kannattelevan minua korkeassa yksinäisyydessä. Halusin mielen, joka liikkuisi kuin vaapsahainen veden pinnalla. Tämä tietysti oli pahimman lajin hybridistä, mutta kukapa olisi täydellinen. Kenties kaksioni hypnoottisen punaiset lattiat vaikuttivat minuun enemmän kuin aavistinkaan.

J.D. Bernal oli aikanaan vaikutusvaltainen ajattelija, jonka käden jälki näkyi monilla erilaisilla elämän aloilla. Hän tutki molekyyilejä ja kiteitä röntgensäteiden avulla. Niiden säännöllinen rakenne juontuu erilaisista avaruushiloista, joihin atomit voivat asettua. Tässä geometrisoitu luonto jäljittelee matematiikkaa parhaan kykynsä mukaan.

Wilhelm Röntgenin löytö sopi erityisen hyvin juuri atomien kristallihilojen tutkimiseen. Törmätessään atomien säännölliseen tikapuu-
toon röntgensäteet vaimentavat ja vahvistavat toisiaan tavalla, josta hi-
lan rakenne voidaan lukea. Bernalia ohjasi alan pioneeri William Henry
Bragg, joka vuonna 1915 oli saanut Nobelin palkinnon yhdessä poikansa
William Lawrence Braggin kanssa kristallien sirottaman röntgensäteilyn
käyttäytymisen selvittämisestä. Isä ja poika ovat myöhemminkin saa-
neet nobelit, mutteivät milloinkaan yhtä aikaa. Braggit ovat tässä suh-
teessa ainutlaatuisia. Itse asiassa heidän tilanteensa tuntuu epäterveeltä.
Kuka nobelistista unelmoiva haluaisi saada sen sukulaisensa kanssa? On
vaikea arvuutella, kumpi Braggeista oli kateellinen toiselle, mutta selvää
on, että tässä on kuvio, josta psykiatrien sohvilla oltaisiin äyskäröity ta-
rinaa oppikirjoihin saakka. Braggeihin verrattuna Oidipus-myytti on
kuin naistenlehtien kesälukemistoa.

Vaikka Bernal ei saanut Nobelin palkintoa, hän oli alansa terävintä
kärkeä. Kirjassaan *Kaksoiskierre* James Watson kuvailee miten Bernalin
artikkeli tupakkamosaiikkiviruksen rakenteesta näytteli tärkeää osaa hä-
nen hapuilussaan kohti DNA:ta. Toisen maailmansodan aikana Bernal
osallistui lordi Mountbattenin alaisena Normandian maihinnousun suun-
nitteluun tutkimalla Normandian rantaviivan muovautumista. Bernal oli
mukana myös mielikuvituksellisessa ja salaisessa sotaprojektissa, koo-
dinimeltään Habbakuk, jossa tarkoituksena oli rakentaa vahvistetusta
jäädä satojen metrien pituisia lentotukialuksia. Jää itsessään on hauras-
ta, mutta osoittautui, että jos siihen lisätään esimerkiksi vanhoja sanoma-
lehtiä, kuten Bernal teki laboratoriossa, jää muuttuu erittäin kovaksi.
Kun veteen sekoitetaan kymmenisen prosenttia puumassaa ja seos jää-
dytetään, saadaan sitkeää ainetta, jota kutsutaan pykreetiksi. Churchillin
pyynnöstä Bernal esitteli pykreetin sulamisen hitautta jopa presidentti
Rooseveltille valtiopäämiesten tavatessa toisensa Quebecissä vuonna
1943. Bernal ohjattiin kokoushotellin sviittiin, ja tarjoilija kantoi sisään
kiehuvalla vedellä täytetyn hopeisen tarjoiluvadin ja kaksi suurta hopea-
maljaa. Bernal pani tavallisen jääkuution toiseen maljaan ja kaatoi päälle

kuumaa vettä. Jää luonnollisesti sulii nopeasti, mutta pykreettikuutio pysyi koossa monta minuuttia. Vaikka Habbakukin oletettiin pystyvän kestämään 70–80 torpedo-osumaa ennen kuin se uppoaisi, lopulta tultiin siihen tulokseen, että tavanomaiset teräslaivat olisivat halvempia ja nopeampia rakentaa.

Sotaponnisteluistaan huolimatta Bernal palkittiin vuonna 1953 Leninin rauhanpalkinnolla. Leipzigissa on vieläkin hänen nimeään kantava »rauhanmuseo». Bernal ei nimittäin ollut pelkästään muodikkaasti vasemmistolainen tai marxilainen; hän oli parantumaton, anteeksipyytelämätön stalinisti.

Bernal syntyi Irlannin Tipperaryssä vuonna 1901. Hän kuoli syyskuussa 1971 kärsittyään kuusi vuotta aivohalvauksen seurauksia. Hän oli epäilemättä visionääri, mutta samalla hyvin ristiriitainen ihminen. On esimerkiksi vaikea sanoa, kumpi häntä lopulta kiinnosti enemmän, kommunismi vai naiset. Bernal oli nimittäin kyltymätön naistenmetsästäjä. Tieteen pariin hänet vei kirja, josta löytyi artikkeli nimeltä *Kynttilän kemia* – tekijänä sähkönen isä Michael Faraday, jonka tieteen polulle oli niin ikään sysännyt lukuharrastus (ja kirjanen nimeltä *Keskusteluja kemiasta*).

Bernal oli tuolloin seitsemän vanha. Hän oli lumoutunut lukiessaan kynttilän liekin muodosta ja palavista kaasuisista. »Mutta minua innostivat vieläkin enemmän nuo oudot sanat, 'happi' ja 'vety', joita en ennen ollut kuullut», Bernal kirjoitti myöhemmin.

Vaikka on kulunut lähes kolmekymmentä vuotta siitä kun luin Bernalin kirjan, ja vaikka en enää sijoita häntä olympolaisiin korkeuksiin – tuskin edes vuoren rinteelle – muistan edelleen sen elähdyttävän tunteen, jonka hänen kirjastaan sain. Sitä voi ajatella äkillisenä valaistumisen hetkenä, jolloin ymmärrys ikään kuin loiskahtaa ylitse kuin valtameren aalto. Elämässä näitä hetkiä on vain muutamia. Omalla kohdallani väkevin niistä oli ensimmäinen ja siksi tärkein. Muistan sen kirjaston hiljaisuudessa, sillä se on sointu, joka vieläkin värähtelee mielessäni: hetki jolloin opin lukemaan.

Viiden vanhana minulle oli opetettu aakkoset. Tätini oli kansakoulun opettaja, ja hänen kauttaan minulla oli läjäpäin koulun lukukirjoja ja aapisia, joita lehteilin ahkerasti. Päivät makasin mahallani lattialla piirtämässä kirjaimia paperille. Olin vakava lapsi, en lainkaan altis hupsutuksiin tai turhaan naureskeluun, ja kärsivällinen. Piirtelin ovia ja tienviittoja, ja jäljensin niihin kirjainrivistöjä. Miten tarkkaan sen muistankaan: makulatuuriaperiarkit ja lyijykynän, olohuoneen lattian, alkutalven iltapäivän pilvisen valon, keittiön jonka saatoin nähdä takavasemmalla, kun oikein väänsin päätäni. Äitini puuhaili keittiössä, ja minä sommittelin paperille ovia ja ovien rivistöjä. Oviin piirsin ikkunarudun ja niiden alle nimikyltin satunnaisine kirjaimineen. Kulloisenkin kokonaisen valmistuttua kävin näyttämässä sitä äidilleni kysyen, mitä siinä luki. Kerta toisensa jälkeen äiti vastasi, että ei mitään.

Lopulta, kuin apina joka sattumalta onnistuu naputtelemaan kirjoituskoneella kokonaisen Shakespearen näytelmän, myös minä osuin oikeaan.

»Siinä lukee 'olo'», äiti sanoi.

Muistan miten hetkeen en ymmärtänyt kuulemaani, kuin sanaa »olo» ei olisi olemassakaan.

»Niin kuin olohuone?»

Palasin takaisin asemapaikalleni lattialle ja katselin kirjoittaamani sanaa tyrmistyneenä. En saattanut uskoa sitä. Siinä tosiaan luki »olo». Se oli niin ilmeistä ja selvää etten voinut käsittää, miten en sitä ennen ollut tajunnut. Samalla näin, että kaikki muut riipustukseni olivat merkitystä vailla. Ne olivat pakkopaitoihin ajettuja kirjainparkeria, lapsen jokellusta. Kaiken tämän ymmärsin kuin olisin sen aina tiennyt. Tässä ei kuitenkaan ollut kysymys kokonaisuuden muuttumisesta osiensa summaa suuremmaksi. Paperille kirjoitetuissa sanoissa ei ollut mitään fyysikaalisen maailman ylittävää. Kirjaimet eivät tunkeutuneet paperilta aivoihini. Mutta niiden liipaisemat hermoimpulssit kimmahtelivat tajuntani kammioiden ja nyt, ties monennenko kerran jälkeen, ne sattuivat ovelle, jota ei koskaan aiemmin oltu aukaistu.

Menin makuuhuoneeseen missä lukukirjat makasivat kaapin päällä, avasin yhden ja tiesin siinä samassa: minä osasin lukea. Liitelin kuin lintu alkupään yksinkertaisten, tavattujen tarinanpoikasten läpi. Ilman vaivaa, takeltelemata, kuin en milloinkaan muuta olisi tehnytään, lulkaisin kiehtovan kertomuksen laihasta T-pojasta ja lihavasta D-pojasta. Luin nenämpää valkoisena hyvin pelottavan tarinan lapinnoidasta. Minä osasin lukea. Kuin ilmestyksessä oivalsin paitsi sen, miten »olo»-sanassa kirjaimet jäsenyivät merkitykseksi, myös miten tämä tapahtuu kaikkien tietämieni sanojen kohdalla. Kirjaimet paperilla yhtyivät äänteiksi ja pauhasivat puheena sisälläni, ja kerran kuultu sana hajosi päässäni kirjaimikseen.

Milloinkaan ennen, enkä koskaan sen jälkeen, ole tuntenut sellaista ihmetystä. Se ei ollut voitonriemua tai ylpeyttä vaan eräänlaista luostarista karkaavan munkin syntistä hartautta. Tämä oli se hetki kun portti aukaistaan eikä sitä vielä ole suljettu. Edessä tie kiemurtelee peltojen halki metsän syliin. Kuka tietää, mihin se johtaa? On olemassa suuria kaupunkeja ja meriä, jotka voi ylittää, ja uusia asioita, joiden olemassaolon voi vain aavistella. Kohtalo kutsuu, ja munkki vapisee hieman sen kiihkon vuoksi. On varhainen kesäaamu, kun Auringon leimuava valo piiskaa vielä yön jäljiltä kosteita lehviköitä, linnut laulavat ja kulkijan askel on vakaa, pidäkkeetön, ja näen tämän tapahtuvan jossakin Marcel Pagnolin Provencessa tai Ventoux-vuoren kupeella. Multa tuoksuu vahvasti yrttimaalla. Salvia, rosmariini ja laventeli kasvavat suurina kuivina, huumaavina pensaina; ne välkkyvät hopeisina, ja ajattelen T.S. Eliotin runon *East Coker* riviä »jälleen uusi päivä valmistautuu kuumuuteen ja hiljaisuuteen». Kuumuus joka odottaa purkautumistaan, kesätuuli, poutapilvet Ventoux'n yllä, linnut; äkillinen himo naiseen. Veli Anselm torkkuu portinvartijan mökissä eikä kuule lähtöäni. Sauvani ei ole raskas, ja olkapäälläni eväsrepussa on vain hieman juustoa ja leipää. On kuin näkisin maailman ensimmäistä kertaa kaikissa väreissään: taivaan sinen, kesän korkean hitaan pilven, peltojen vihreät tähkät, soratien tuhannet ruskeat sävyt, ja vain hetken kuljettuani kummastelen, miksi vii-

vyttelin lähtöä niin pitkään. Kun kukkulalta käännyin katsomaan taakse jättämäni elämää ristin käteni viimeisen kerran, enkä sen jälkeen enää milloinkaan. Eikä enää milloinkaan sen jälkeen taivas ole yhtä sininen tai Aurinko yhtä kirkas, sillä maailma opettaa varjoillaan. Tien päässä odottaa nimittäin myös köyhyys, viha, valhe, ennen aikojaan kuolleet, kaupallinen ahneus, ostaminen ja velaksi myyminen, suotta piinatut ihmiset, suru suuresta pimeydestä, joka sekun on osa tätä opetusta.

Tämä on allegoria, jonka luonnollisesti keksin paljon myöhemmin, kun jo olin unohtanut paljon. Mutta sen muistan, että luin kaapin päälle käpertyneenä koko sen iltapäivän ja että illalla, kun isänikin oli jo kotona ja vanhempani istuivat vanhempien tapaan sohvalla, menin heidän luokseen ja ilmoitin osaavani lukea.

He eivät uskoneet, joten hain kirjani ja luin näytteeksi muutaman kappaleen ääneen.

Luulen, että tällaiset kokemukset määrittävät elämämme kulun. Voin vain arvailla, mitä olisin nyt ilman tuota yhtä kirkasta hetkeä, joka opetti minulle, että ymmärryksen portti on mahdollista avata. Olisiko intohimoni suuntautunut toisaalle, pois kirjoista ja pois tieteestä? Kukapa tietäisi.

Mutta vieläkin voin nähdä itseni istumassa käpertyneessä asennossa makuuhuoneen kaapin päällä, polvet koukussa ja kirja polvien varassa. Enää en kuitenkaan pysty varmuudella sanomaan, mitä silloin ajattelin tai minne luulin matkaavani. Näen itseni kuin teleskoopin lävitse, muukalaisen, kaukaisen sukulaisen, ystävän jonka kerran tunsin. Tuo vaaleatukkainen poika istuu pehmeän illan valokehässä ja käy pienemmäksi ja pienemmäksi kun loittonen hänestä. Hän pysyy mutta minä matkustan, seison avaruusaluksen pyöröikkunan edessä ja katselen kuinka maapallo jää taakseni. Nyt jäljellä on vain tämä myötätunto, tämä ylpeys ja kiitollisuus. Mutta en ole kadottanut häntä aivan kokonaan vaan tähyän korkeudestani näyttämöä missä istun lukemassa syvän, uhkaavan pimeyden ympäröimänä, kirkas tähti joka muistini avaruudessa hohtaa ikuisesti.

I n t o h i m o

Seinällä tietokoneeni takana roikkuu mustavalkoinen kuva, jonka leikkasin eräästä saksalaisesta kirjasta monta vuotta sitten. Se on mielenosoituksesta 1960-luvulta; taustalla olevasta banderollista voi lukea sanat »Communiste» ja »Revolutionnell». Kuvan keskiössä on Rudi Dutschke käsi kohotettuna nyrkkiin ja suu vääntyneenä raivoisaan huutoon. Hänellä on aukinainen lyhyt nahkatakki ja toisessa kädessä ruskea salkku. Vyöllä roikkuu vanhanmallinen moottoripyöräilijän munankuorikypärä. Kuva vetää minua oudolla tavalla puoleensa, mutta ei pelkästään Rudi Dutschken takia. Hänen vasemmalla puolellaan on toinen nuori mies, hänkin nyrkki pystyssä ja suu huudossa. Yllään hänellä on musta ulsteri, samanlainen jonka 80-luvulla ostin UFF:stä ja josta jouduin luopumaan vain läheisten yhä äänekkäämmiksi käyneiden vihjailuiden vuoksi. Se saattoi olla sama ulsteri.

Ulsterikaveri on kaunis poika. Hänellä on paksu pitkä tukka, enkä

voi olla ajattelematta, että hänen pääroolinsa oli vetää tyttöjä mukaan liikkeeseen. Hänen huutonsa ei näytä yhtä maaniselta kuin Rudi Dutschken, jonka silmät ovat pullistua päästä. Mutta yhtä kaikki hänenkin intohimonsa näyttää aidolta. Minua Kauniissa Pojassa kiinnostaa eniten kengät: ne ovat lyttyyn astutut nauhattomat moksasiinit. Hän on niitä, jotka eivät vanhene vaan alkoholisoituvat. Tai kenties tuomitsen hänet väärin.

Rudi Dutschken oikealla puolella, puoli askelta jäljessä, on Älykkö. Hän on pitkä ja laiha, ja hänellä on silmälasit. Älykölläkin on musta ulsteri, mutta se on kiinni. Sen alla voi erottaa villapaidan. Tämän täytyy olla kylmä keskieurooppalainen vuodenaika, johon suomen kielen sana »talvi» niin huonosti sopii. Olemme paljaitten mutta lumettomien peltojen mailla, emme nietosten keskellä.

Älykön pää on hieman takakenossa, kuin hänen etenemisensä olisi vastentahtoista. Hänen kehonsa kulkee eri tahtia kuin hänen tiedostava mielensä, joka liitelee kanta-aottavana ja valppaana mutta myös tuohtuneena teoreettisen luokkataistelun eteerisillä kunnailta. Hänen sielunsa sijahtelee Leninin kootuilla kuin lainelautailija. Mikään proletaarinen ei ole hänelle vierasta, ei edes materialismi ja empiriokritisismi. Mutta hänen suunsa ei ole kunnolla auki; se irvistää, ja voin kuulla iskulauseiden irtoavan hänen huuliltaan heikkona pihinänä. Epäilen hänen vakaumuksensa kestävyyttä kidutuksen uhan edessä.

Älykkö on strategi: hän suunnittelee. Kaunis Poika kerää tytöt, Rudi Dutschke on moottori joka pitää vallankumouksen käynnissä. Hän on yksityiskohdissaan ennakoimaton mutta kulkusuunnaltaan aikojen alussa säädetty luonnonvoima, joka tuo mieleeni turbulentin vesivirtauksen. Tai mikä vielä pahempaa, enkelit, joihin yksityisessä mytografiassani liitän paitsi tietyn mystisyyden myös täydellisen ennustettavuuden. Mieleissäni ne liikkuvat metallisia raiteitaan Hesekielin kirjassa selostetulla tavalla: »Ja ne kulkivat suoraan eteenpäin. Minne henki vaati kulkemaan, sinne ne kulkivat. Kulkiessaan ne eivät kääntyneet.» Ne ovat voimattomia ja samalla yliluonnollisia. Jumalan silmissä niillä ei ole valinnanvapautta (olen oikeastaan ylpeä tästä teologisesta huomiosta).

Ajatukseni harhailee. Keskellä siis huutaa Rudi Dutschke, saksalainen opiskelijaradikaali vuosimallia 1968. Hänen vasemmalla sivustallaan laitahyökkää Kaunis Poika, oikealla Älykkö.

Älykön oikealla puolen näkyy vielä lehtivalokuvaaja. Hänen kaulallaan roikkuu kolme kameraa. Lehtikuvaaja näyttää huolestuneelta. Hänen täytyy ajatella deadlinea, valon riittävyyttä, kuvien tarkkuutta. Hän on selvästikin vallankumousten tavoittamattomissa. Tämän kuvan kannalta hän on satunnainen ilmiö, kuin sade tai puiden lehdettömyys.

Katson kuvaa ja tunnen outoa haikeutta kun minun on tunnustettava itselleni: en tunnista näiden ihmisten intohimoja omikseni. En näe itseäni huutamassa nyrkki ojossa. Mutta Kauniin Pojan vasemmalla puolella on vielä neljäs vallankumouksellinen, joka tosin on päässyt kuvaan vain kolmen neljänneksen verran. Hän on lyhyt ja tukeva, ja hänellä on päässään jykevät mustat silmälasit. Hän on selvästi vanhempi kuin Rudi Dutschke. Yllään hänellä on polvien ylitse ulottuva ja tiukasti napitettu siisti harmaa talvitakki. Hänen paksut huulensa osallistuvat huutoon, eivät raivokkaasti kuten Rudi Dutschkella, mutta tomerammin kuin Älyköllä. Tämä on henkilö, joka kiehtoo minua eniten. Luulen että hän on Puoluetoimitsija. Hänessä huomioni kiinnittyy kahteen seikkaan: hänellä on kiiltävät, mustat kengät, ja päässään hänellä on samanlainen kypärä kuin Rudi Dutschken vyöllä.

Mistä hän sai kypärän? Kuvan väkijoukosta hän on ainoa, jolla on päässään kypärä. Antoiko Moskova käskyksi ymmärretyn vihjeen öisen puhelinsoiton muodossa? Onko hän tuhansissa mielenosoituksissa koulittu ammattilainen, joka aamuisin nappaa kypärän kantoon siinä missä tavalliset, vähemmän luokkatietoiset toverinsa lompakon? Hän ei muistuta ammattilaista. Enemmän hän vaikuttaa eksyneeltä. Kypärä näyttää liian pieneltä hänen päähänsä. Hän on kuin munastaan juuri kuoriutunut paksu lintu. Luulen, että hänen elämäkatsomuksensa on käytännön huolien värittämä. Arvaan, että hän on ketjupolttaja. Minun on vaikea kuvitella häntä filosofoimassa Älykön kanssa. Päänsä sijaan hänen tulisi suojella pikemmin vatsaansa.

Huolestuneena mietin: olenko minä hän? Olenko sivullinen, neljänneksen verran kuvasta ulkona?

Katson valokuvaa viileästi, kuin tiedemies. Jos Rudi Dutschke kumppaneineen voisivat astua kuvasta (ja sitä he eivät voi, sillä Rudi Dutschke on kuollut) he tuomitsisivat hahmottamistapani välittömästi. Älykkö siteeraisi minulle Engelsiä samalla kun Rudi Dutschke harppoi kiihtyneenä edestakaisin selkäni takana. He pitäisivät minua pikkuporvarillisenä haaveilijana, jonka kuuma ja perusluonteeltaan vallankumouksellinen veri on korvattu pakkasnesteellä. Tämä klishee on sarjakuvien tiedemies, joka hääreilee laboratoriossa valkoisessa takissa moraalipohdintojen kilpistyessä hänestä kuin tylpät nuolet. Mutta se ei pidä paikkaansa. Todelisuudessa menen kuvaan sisään ja tunnen sen joka solullani. En välitä Rudi Dutschken marttyyrimaineesta (uusnatsi ampui häntä kuohuvana vuonna 1968) tai saksalaisen opiskelijaradikalismin terroristisesta kieronkasvusta. Kuva vyöryy lävitseni, minä marssin sen tahdissa kirkkain silmin ja elähtyneenä, mutta intohimoni suuntautuu yksityiskohtiin, niiden suhteisiin ja tuhansiin tarinoihin, joiden näen lehahtavan kuvasta lentoon kuin kyyhkysparvi. Ne ovat kuin ulottuvuuksia, jotka matemaattisia funktioita ajatellessani näen singahtavan sinisinä tai punaisina lasermiekkoina mustaan tyhjiyteen ja virittävän näin mielikuvien avaruuden. Funktio itessään on peite, joka polveilee kuin vuoristomaisema. Se aaltoilee ulottuvuuksien valotolppien välistä, ja sen pinnalla yhtälöryhmät suhahtelevat punaisina käyrinä kuin joku olisi tuikannut bensiiinivanojen säleikön tuleen. Tällä pinnalla näen itseni vaeltamassa kuin Lapin kairoilla (joskus ajan autolla), jonkinlainen kartta kädessäni, jota yritän verrata matemaattisen tunturimaiseman alati muuttuviin maamerkkeihin. Siellä saattaa kasvaa metsääkin. En pidä tätä lainkaan tavattomana. Fyysikko, nobelisti Richard Feynman on kertonut, miten hän näki fysiikkansa puoliksi ilmes-tyksen kaltaisella tavalla. Hän oli jopa kopioinut muistivihkoonsa Vladimir Nabokovin runosirpaleen: »Avaruus on parveilu silmissä, aika laulu korvissa». Magneetti- ja sähkökenttiä Feynman kuvaili seuraavasti:

»Minä näen jonkinlaisia epämääräisiä, hämäriä kiemurtelevia vii-

Kosmologian kirjoituksia suupaloina

Kari Enqvist sukeltaa maukkaassa kirjoituskokoelmassaan keskellä ihmiselon ilmiöitä tieteistä taiteisiin ja teologiaan, kriittisesti mutta virne suupielessään.

Enqvist tutkailee ihmisen elämää laidasta laitaan. Merkityksiä etsiessään hän matkaa lapsuuden mystisistä lukukokemuksista opiskelijan epävarman etsiskelyn kautta tutkijan epäilyyn, oli kyseessä sitten vapaa tahto tai ei-aineellinen maailma. Hän paljastaa, miten fyysikot näkevät fysiikan ja matemaatikot matematiikan, miksi (ja kuinka ihmeessä) amerikkalaiset ovat tieteessä eurooppalaisia edellä ja mistä syistä – silkan matkailun ohella – kansainvälisiin tiedekokouksiin kannattaa osallistua.

99.1 978-951-0-40265-8

Päälyksen kuva Veikko Somerpuro
Päälys Martti Ruokonen

